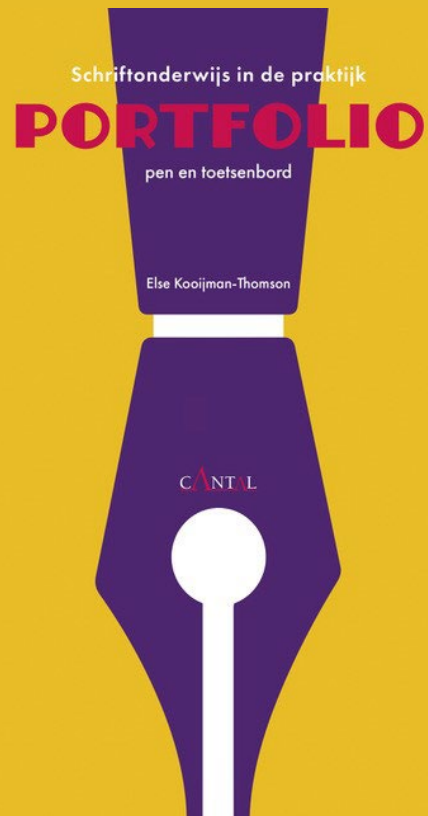

PAK JE PEN
en toetsenbord

PORTFOLIO
pen en toetsenbord

*Blijvend
in ontwikkeling*

Het Schriftbulletin nr.4

Het Schriftbulletin

Nummer 4

Van harte bieden wij u nummer 4 van *Het Schriftbulletin* aan. Als gebruiker van *Pak je pen en toetsenbord* en/of *Portfolio, pen en toetsenbord* ontvangt u *Het Schriftbulletin* in het voor- en najaar. Dit bulletin verschijnt wat later dan u wellicht verwacht, omdat we de ontwikkelingen m.b.t. de kerndoelen nog hebben willen meenemen.

Het Schriftbulletin wordt eveneens gepubliceerd op www.pakjepen.nl/Schriftbulletin.

Het Schriftbulletin is uitdrukkelijk bedoeld om contact met u te onderhouden. Wij willen u graag informeren over ontwikkelingen die relevant zijn voor uw vak. Wij vragen u regelmatig - ook in dit bulletin - naar feedback, ervaringen, wensen, suggesties en meningen. Niet alleen m.b.t. *Pak je pen* en *Portfolio* maar zeker ook m.b.t. uw vak.

Wat komt er in dit *Schriftbulletin* aan bod?

1. Wat speelt er?

Ontwikkelingen m.b.t. de herziening van de kerndoelen.

- Herijking van de kennisbasis en onze visie op schriftonderwijs (Else Kooijman en Ilse van der Palen, docent Schriftonderwijs Hs. de Kempel).
- Vaststellen van de definitieve conceptkerndoelen Nederlands

2. Verdieping.

Schriftonderwijs en Taal in samenhang.

- Rijke teksten... wat maakt een tekst rijk?

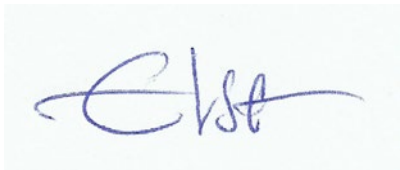
3. In gesprek

- Het model van de schrifthandeling in relatie tot de definitieve conceptkerndoelen

4. Overige informatie, bijvoorbeeld de boekenlijstgegevens, eventueel met toelichting.

Wij maken u graag attent op de conferentie over Schriftonderwijs van vrijdag 11 april 2025. Locatie: Driestar Hogeschool, Gouda. U ontvangt daar binnenkort ongetwijfeld meer informatie over, onder andere op www.conceptthink.nl, maar reserveer nu alvast de datum!

Met vriendelijke groeten,

Else Kooijman-Thomson, auteur

Sjeff Bergervoet, uitgever

Uitgeverij Cantal
Felix Timmermanslaan 40
5242 EJ Rosmalen
T: 073 5236280
E: info@cantal.nl
W: www.cantal.nl

Wat speelt er?

Herijking van de kennisbasis en onze visie op schriftonderwijs

Ilse van der Palen en Else Kooijman,

Ilse van der Palen is docent Schriftonderwijs aan de Hs. de Kempel. Zij is betrokken bij de ontwikkeling van de Kennisbasis Schriftonderwijs en de leerlijnen van het leergebied Nederlands.

In opdracht van de Vereniging Hogescholen en in afstemming met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap worden de inhoud van de kennisbases pabo periodiek herijkt. De laatste maal gebeurde dat in 2018.

Aan het begin van dit kalenderjaar is een start gemaakt met de herijking van de kennisbases van de pabo. Deze herijking vindt plaats in opdracht van de Vereniging Hogescholen en wordt begeleid door het programmabureau 10voordeleraar, in nauwe samenwerking met de betrokken pabo's. Elk leergebied heeft een eigen kernteam en een advieskring.

Uitgangspunten van de herijking zijn onder andere:

- De kennisbases sluiten aan bij de kerndoelen primair onderwijs zoals die door SLO, het expertisecentrum voor het landelijk curriculum, zijn voorgedragen en door de staatsecretaris worden vastgesteld.
- De kennisbases sluiten aan bij het beroepsbeeld en de bekwaamheidseisen.
- De kennisbases worden leeruitkomstproof opgesteld.
- In de kennisbases wordt een doorgaande lijn geformuleerd tussen startbekwaam (initieel) en vakbekwaam (postinitieel), waarbij wordt aangesloten bij de Nationale Aanpak Professionalisering Leraren.
- Vanuit een doorgaande lijn wordt meer balans aangebracht in de belasting van de initiële versus de postinitiële fase (studeerbaarheid curriculum);
- In het herijkingsproces wordt gebruik gemaakt van actuele wetenschappelijke inzichten, de kennisbases zijn 'evidence informed';

De leergebieden Nederlands en rekenen/wiskunde hebben dit proces afgetrapt. Op basis van de genoemde uitgangspunten krijgen de inhoud van de huidige kennisbasis Handschriftonderwijs & Schrifteducatie in de herijkte kennisbasis een plek binnen de kennisbasis van Nederlands. In de definitieve conceptkerndoelen van SLO maakt schriftonderwijs immers deel uit van de doelen voor Nederlands.

Na de start van het proces van herijking heeft een groep betrokken pabodocenten schriftonderwijs opdrachtgever en procesregisseur geweest op het belang van aanwezigheid van vakkennis over schriftonderwijs binnen het kernteam en de advieskring Nederlands. Dit belang werd herkend, ook door de reeds gestarte leden van het kernteam, en naar aanleiding hiervan participeren Marjolein van Buuren, docent Handschriftontwikkeling (HU-pabo), en Ilse van der Palen (Hs. de Kempel) in respectievelijk de advieskring en het kernteam.

De kernteams van de herijking kennisbasis pabo bestaan uit een aantal instituutsopleiders van de hogescholen en een aantal schoolopleiders uit het werkveld. Zij vertegenwoordigen de brede achterban van het leergebied en dragen zorg voor de inhoudelijk herijking van de betreffende kennisbases. Ze worden hierin bijgestaan door een curriculumexpert vanuit Stichting Leerplanontwikkeling.

Het kernteam legt momenteel de laatste hand aan de startnotitie voor de herijking en aan de karakteristiek van het leergebied. Hierna staat het formuleren van het raamwerk op de agenda en vervolgens de feitelijke herijking. Het kernteam nodigt een ieder die hierover mee wil denken van harte uit om contact op te nemen. In een volgend Schrifbulletin informeert Ilse u over de stand van zaken rondom het proces van herijking van de kennisbasis Nederlands.

Visie en vakmodel

Ten behoeve van de herziening van de kennisbasis van 2018 zijn een visie beschreven en een vakmodel ontwikkeld. Beide zijn intussen vijfmaal geactualiseerd. Telkens is daarin feedback van collega's verwerkt, want het is belangrijk dat die visie onder de kennisbasis breed draagvlak geniet onder de collega's. Daarom heeft Else het begrippenkader en de leesbaarheid van schrift voor de herijkingsronde van 2024 nogmaals aan een aantal collega's voorgelegd, want de kennisbasis moet natuurlijk ook aansluiten bij actuele vakontwikkeling.

Het begrippenkader

Nu hand- en typschrift beide in de kerndoelen staan, heeft het vak een overkoepelend begrippenkader nodig dat op beide domeinen van toepassing is.

Leesbaarheid van schrift

In de kerndoelen wordt het begrip 'leesbaarheid' gehanteerd. De drie niveaus van leesbaarheid van schrift uit onze visie zijn erin overgenomen. De objectieve beschrijving daarvan en de criteria zullen dus sturend zijn in het onderwijs van de nabije toekomst.

Bronnen

10voordeleraar - Herijking kennisbases pabo:

<https://www.10voordeleraar.nl/herijking-kennisbases-pabo>.

Kooijman-Thomson, E. (2017, 2018, 2020, 2022, 2023). Handschriftonderwijs en schrifteducatie. Een visie op de kern van het vak (5). Cantal.

Wat speelt er?

Vaststellen van de definitieve conceptkerndoelen Nederlands

Else Kooijman

In *Het Schriftbulletin* nummer 1 stond ik stil bij de ontwikkeling van het curriculum: de visie, de grote opdrachten en de bouwstenen voor de kerndoelen. In nummer 2 en 3 schreef ik over de conceptkerndoelen van september 2023. In dit *Schriftbulletin* praat ik u bij over de definitieve conceptkerndoelen van september 2024 en het proces van vaststelling van de kerndoelen.

De politiek aan zet

In september 2023 zijn de conceptkerndoelen voor Nederlands – die onder meer zijn opgesteld op basis van de voorstellen van Curriculum.nu – opgeleverd en aangeboden aan het ministerie van OCW. Brand en Teunis (oktober 2024) lichten toe wat er in het afgelopen jaar is gedaan: in de eerste helft van 2024 zijn de conceptkerndoelen beproefd in de praktijk. Leraren en schoolleiders uit het po, uit de onderbouw van het vo en uit het (v)so gaven hun reacties en daarnaast gaven advieskringen met experts er nogmaals feedback op. Dat resulteerde in september 2024 in een aangescherpte en verbeterde definitieve set conceptkerndoelen die SLO in oktober opleverde aan het ministerie van OCW.

Op 24 oktober 2024 bood staatssecretaris Funderend Onderwijs en Emancipatie Mariëlle Paul de definitieve conceptkerndoelen Nederlands aan de Tweede Kamer aan. 'Het ministerie toetst de eindproducten en start een traject om de kerndoelen vast te leggen in wet- en regelgeving. Het ministerie van OCW besluit wanneer de kerndoelen worden ingevoerd en alle scholen eraan gehouden zijn (SLO, z.d).'

SLO publiceerde de set definitieve conceptkerndoelen op: <https://slo-kerndoelen.files.svdcn.com/production/uploads/assets/updates/Kerndoelenboekje-definitieve-conceptkerndoelen-Nederlands-en-rekenen-en-wiskunde.PDF?dm=1728899018>

Bronnen:

Brand, M., & Teunis, B. (oktober 2024). Nieuwsbrief SLO. SLO.

SLO. (z.d.) *SLO een doordacht curriculum dat doen we samen.*

[SLO publiceert de definitieve conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde - SLO](#)

Hier volgend zet ik de kerndoelen die belangrijk zijn voor schriftonderwijs op rij. Een vergelijking tussen de definitieve conceptkerndoelen (september 2024) met de eerder verschenen conceptkerndoelen (september 2023) vindt u op www.cantal.nl.

Bron:

Prenger, J., Pleumeekers, J., Dhont, J., Van Zanten, M., Selten, H., & Schmidt, V. (september 2024). *Definitieve conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde.* SLO.

5

Kerndoel 5 gaat over de communicatieve functie van schrift, de rechter bol in het model. Kerndoel 5 bevat de vorm van schrifttekens, schrift en tekst, zoals beschreven in *Pak je pen en toetsenbord paragraaf 1.2 – Communicatieve functie*. In de hoofdstukken 6 t/m 10 leer je hoe je de niveaus van leesbaarheid aan leerlingen kunt leren.

Kerndoel 5 - Doelgericht spreken en schrijven

De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.

Het gaat hierbij onder meer om:

- [vo] inzetten en uitbreiden van kennis over *de vorm van teksten*: tekstsoorten, *tekststructuren*, verteltechnieken;
- *schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift*, en verstaanbaar spreken;
- *reviseren van tekst met het oog op doelgerichte communicatie*: taalgebruik en *taalverzorging*.

Te denken valt aan:

- *een tekst reviseren op basis van feedback*.

7

Kerndoel 7 gaat over de intern reflectieve functie van schrift, de linker bol in het model. Je kunt daarbij denken aan aantekeningen noteren of een tijdbalk maken bij geschiedenis. Voor die intern reflectieve functie heb je een geautomatiseerd schriftproces nodig (zowel bij handschrift als typschrift) zoals beschreven in *Pak je pen en toetsenbord paragraaf 1.2 – Intern reflectieve functie*. In de hoofdstukken 3 t/m 5 leer je hoe je het schriftproces aan leerlingen kunt leren en hoe je hen kunt laten oefenen om het te automatiseren.

Kerndoel 7 - Schrijven om te leren

De leerling schrijft om tot kennisopbouw of begrip te komen.

Het gaat hierbij onder meer om:

- *noteren van hoofd- en bijzaken, indrukken en vragen bij gelezen, bekeken of beluisterde inhoud*;
- *verwoorden, onderbouwen en ordenen van gedachten, verworven inzichten en kennis in tekst of schema*;
- *inzetten en uitbreiden van school- en vaktaal*;
- *schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift*.

3, 4, 9, 12, 19

In de Kerndoelen 3 en 4, 9, 12 en 19 speelt leesbaarheid op tekstniveau een belangrijke rol. Dat is verwoord met verschillende begrippen: aandachtig kijken (3), de vorm van tekst (4 en 9), de relatie tussen vorm en betekenis van taal (12) en typografie, visuele elementen: illustraties en vormgeving (19).

Dit is voor typschrift beschreven in hoofdstuk 10 van *Pak je pen en toetsenbord* en in de internettoepassing *VÉT die* je vindt in de linker menubalk van www.pakjepen.nl.

Voor handschrift is dit beschreven in de kopjes 'Passend vorm geven' (hoofdstuk 7 t/m 10) en in hoofdstuk 13 (zie de leskaarten en werkbladen op www.pakjepen.nl).

Kerdoel 3 – Luisteren en lezen met begrip

De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten.

Het gaat hierbij om:

- inzetten en uitbreiden van *kennis over de vorm van teksten: tekstsoorten, tekststructuren, literaire genres, verteltechnieken*;
- flexibel toepassen van verschillende aanpakken en begripsverhogende strategieën.

Kerdoel 4 – Luisteren en lezen met diep begrip

De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten.

Het gaat hierbij om:

- reflecteren op de waarde, inhoud en *vorm van teksten*.

Kerdoel 9 - Doelgericht gesprekken voeren

De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.

Te denken valt aan:

- *afspraken maken over de vorm* en inhoud bij het maken van een gezamenlijk werkstuk;

Kerdoel 12 - Vorm en betekenis beschouwen

De leerling beschouwt de *relatie tussen vorm en betekenis van taal*.

Kerdoel 19 - Literaire genres

De leerling toont inzicht in genrekenmerken van literatuur.

- [vo] onderscheiden van poëzie-, proza- en dramateksten op basis van genrekenmerken;
- *benoemen [vo: analyseren] van kenmerkende visuele elementen in literaire genres: illustraties en vormgeving [vo:, typografie]*.

6, 14

In kerndoel 6 speelt experimenteren en in kerndoel 14 speelt verkennen een belangrijke rol om te onderzoeken en om de eigen creativiteit en het uiten van de eigen identiteit naar boven te halen. Voor schriftonderwijs gaat het om experimenteren met de visuele vorm van tekst en het eigen talige repertoire. In *Pak je pen en toetsenbord* vind je dit door het hele boek terug, bijvoorbeeld in experimenten met de criteria voor regelmaat (hoofdstuk 8), met de bladligging (hoofdstuk 9) en bij tekststopmaak (hoofdstuk 13).

Kerdoel 6 - Creatief taal gebruiken

De leerling gebruikt taal op een creatieve manier.

- *experimenteren* met klanken, woorden, zinnen, literaire genres, taalregels, *taalconventies* en *visuele vormen*;
- [vo] verkennen van kenmerken van de *ontluikende eigen stijl* en het *talig repertoire*.

Kerdoel 14 - Talige identiteit

De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit.

- *verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot hoe je wilt overkomen* en tot welke groepen je wilt behoren: talen en *taalvariëteiten*, gebaren, lichaamstaal;
- *verkennen van [vo: experimenteren met] het eigen talige repertoire in relatie tot publiek, doel en context*;
- *reflecteren op hoe je overkomt op anderen* op basis van [vo: bewuste] keuzes in het eigen *talige repertoire*;

- [vo] reflecteren op hoe andere mensen hun *talig repertoire* benutten om uiting te geven aan hun identiteit;
- waarderen van het eigen *talige repertoire*.

1, 2, 8, 15, 16po/18vo, 16vo, 19po/21vo, 22vo

In de kerndoelen 1, 2, 8, 15, 16po/18vo, 16vo, 19po/21vo en 22vo spelen een rijke taalomgeving en Taal in andere leergebieden de hoofdrol. Voor hun ontwikkeling hebben leerlingen een taalomgeving met diverse en rijke teksten van goede kwaliteit nodig. Dat geldt ook voor de visuele vorm van de teksten. Denk daarbij aan de karakteristieke tekstopmaak van een prentenboek waarin tekst en beeld met elkaar zijn verweven, aan een jeugdboek met een lettergrootte en regellengte die zijn afgestemd op de leesvaardigheid van de leerling, of aan een leerboek waarin de informatie overzichtelijk is gerangschikt. Ook handgeschreven teksten kunnen inspireren, zoals jouw bordaantekeningen, infographics, mindmaps, tijdbalken, lijstjes en verhalen. Door leerlingen met goede voorbeelden in aanraking te brengen en door deze te bespreken, leren leerlingen teksten te duiden aan hun uiterlijke structuur. Dat leert hen de vaktaal om hun eigen teksten bewust passend vorm te geven. Dat bevordert de vaardigheid en de durf om te schrijven. Zo draagt Schriftonderwijs bij aan het behalen van deze kerndoelen.

Kerndoel 1 - Taal- en leesomgeving

De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.

- stimuleren van de leesmotivatie en *de durf om* te spreken en *te schrijven*.

Kerndoel 2 - Taal in de leergebieden

De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden.

- stimuleren van betekenisvolle activiteiten waarin school- en *vaktaal en vakspecifieke taalvaardigheden verworven kunnen worden*;
- stimuleren van het gebruiken van *rijke teksten* over inhoudelijke thema's *in alle leergebieden*;
- stimuleren van *taalproductie* en interactie in alle leergebieden;
- stimuleren van *aandacht voor taalverzorging* en taalgebruik in alle leergebieden.

Kerndoel 8 - Bronnen verkennen

De leerling verkent de betrouwbaarheid van verschillende bronnen.

- benoemen van inhouds- en *formelementen* die vragen oproepen;

Kerndoel 15 – Taalvariatie en taalverandering

De leerling verkent taalvariatie en taalverandering in het Nederlandse taalgebied.

- verkennen van *verschillende taalvariëteiten* van het Nederlands: school- en vaktaal, groeps- en streektalen [vo: en talen in beroepscontexten];
- *vergelijken van de contexten waarin verschillende talen en taalvariëteiten worden gebruikt*;
- verkennen van veranderingen in taalgebruik onder invloed van tijd, media en maatschappelijke ontwikkelingen.

Kerndoel 16vo – Zakelijke tekstgenres

De leerling toont inzicht in zakelijke tekstgenres

- benoemen van kenmerken met betrekking tot context, doel, inhoud en vorm, passend bij het genre;
- herkennen van genrespecifieke kenmerken van taalgebruik;
- reflecteren op gebruik van genrekenmerken in relatie tot het communicatieve doel.

Kerdoel 16po [correspondeert met kerndoel 18vo] – Leesvoorkeur

De leerling ontwikkelt een eigen leesvoorkeur.

- lezen en beluisteren *van boeken en teksten* van verschillende schrijvers en literaire genres;
- aangaan van nieuwe leesuitdagingen op basis *van eerdere* lees-, luister- en *kijkervaringen*.

Kerdoel 19po [correspondeert met kerndoel 21vo] – Literaire genres

De leerling toont inzicht in genrekenmerken van literatuur.

- benoemen [vo: analyseren] van kenmerkende visuele elementen in literaire genres: illustraties, vormgeving [vo:, typografie].

Kerdoel 22vo – Literatuur uit verschillende tijden

De leerling verkent literatuur die geschreven is in verschillende periodes en contexten.

- lezen, *bekijken* of beluisteren van literatuur uit verschillende tijden.

Te denken valt aan:

- Verschillende levens van kinderen tijdens de Tweede Wereldoorlog verkennen aan de hand van kinderdagboekfragmenten uit die tijd;

11

Kerdoel 11 noemt evalueren, reflecteren, omgaan met feedback en leerdoelen formuleren voor taalactiviteiten. Als onderdeel van schrijven geldt dit uiteraard ook voor Schriftonderwijs. In *Pak je pen en toetsenbord* en *Portfolio, pen en toetsenbord* evalueer je je werk aan de hand van kijkwijzers. Voor leesbaarheid op tekstniveau is een rubric ontwikkeld : Indicatoren voor je leeropbrengst. Je vindt deze op de website onder hoofdstuk 10 van *Pak je pen en toetsenbord*. Een rubric geeft je inzicht in wat er van je verwacht wordt en hoe je beoordeeld wordt. De rubric maakt ook je leerontwikkeling zichtbaar.

Kerdoel 11 - Reflecteren op taalactiviteiten

De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.

- *ontvangen en geven van feedback*;
- *verwoorden van [vo: reflecteren op] het proces*: de gemaakte keuzes in aanpak en strategieën tijdens en na de uitvoering van een taalactiviteit;
- *beoordelen van het product van de taalactiviteit aan de hand van aangereikte criteria*;
- *formuleren van leerdoelen voor proces en product bij toekomstige taalactiviteiten*.

Verdieping – Rijke teksten... wat maakt een tekst rijk?

Else Kooijman

‘Een goede beheersing van het Nederlands is in het Nederlandse onderwijs een voorwaarde om in alle leergebieden tot begrip te komen en kennis te verwerven. Leerlingen verwerven deze kennis via inhoudelijke thema’s, rijke teksten en taalactiviteiten, [...]’ (Prenger et al., september 2024). Rijke teksten komen expliciet aan bod in de definitieve conceptkerndoelen 1, 2 en 4.

De Jong et al. (10 oktober 2019) zien rijke teksten als een belangrijk onderdeel van het curriculum, want ‘door te kijken en te luisteren naar rijke teksten, door erover te praten, te lezen en te schrijven, ontwikkelen leerlingen hun taalbasis’. Volgens De Jong et al. zijn rijke teksten Nederlandstalig (oorspronkelijk en vertaald), kunnen het zowel literaire (fictie, non-fictie, poëzie) als zakelijke teksten zijn uit heden en verleden, zowel niet-canoniek als canoniek. Prenger et al. (september 2024) definiëren het begrip ‘rijke tekst’ in het definitieve conceptkerndoelenboekje als volgt: ‘Authentieke, aansprekende tekst met veelzijdig en gevarieerd taalgebruik,

afkomstig van een vakkundige schrijver, die de leerling uitnodigt tot nadenken, beleven en betekenis geven. De inhoud is verhelderend, origineel en/of gelaagd, en maakt het leggen van betekenisvolle verbanden binnen en tussen teksten mogelijk. De tekst helpt de leerling bij het leren over en begrijpen van zichzelf en de wereld, en draagt bij aan de uitbreiding van diens talige repertoire.’

De taalkwaliteit en inhoud bepalen dus of een tekst een rijke tekst is (SLO, 2024).

- De verhouding tussen de hoeveelheid nieuwe informatie en de al bekende informatie is in evenwicht. Hierdoor kan nieuwe informatie geïntegreerd worden met al bestaande voorkennis.
- De tekst biedt ruimte tot meerdere interpretaties en mogelijkheden tot opgaan in een andere wereld.
- De tekst is authentiek en origineel van vorm en inhoud.
- Tekst, beeld, illustraties en geluid versterken elkaar.
- Zowel eenvoudige als complexe relaties komen voor, zoals chronologische relaties, oorzaak-gevolgrelaties, middel-doelrelaties en vergelijkingen.
- Het taalgebruik is gevarieerd, zo veel mogelijk authentiek en zo min mogelijk vereenvoudigd.
- Er komen onbekende en laagfrequente woorden voor in verschillende zinsverbanden.
- Ook bevatten ze abstract en figuurlijk taalgebruik.
- Rijke zakelijke teksten zijn inhoudelijk samenhangend en hebben een heldere tekststructuur met gevarieerde zinsstructuren, samengestelde zinnen en verwijs- en verbindingswoorden.
- Rijke literaire teksten (fictie, non-fictie en poëzie) bevatten wisselingen in vertelperspectief en chronologie. Er is sprake van gelaagdheid, verschillende stijlen en verhaallijnen, variatie in taalregisters en afwisseling in beschrijving en dialoog (SLO, 2024).

Schriftonderwijs is een onderdeel van schrijven (taal) en als het over taalkwaliteit gaat, gaat het dus ook over schriftkwaliteit. Aan verschillende kenmerken kan schriftonderwijs bijdragen.

Derde kenmerk: 'De tekst is authentiek en origineel van vorm en inhoud.'

Ook de visuele vorm van tekst kan authentiek, origineel, uitdagend en gevarieerd zijn, bijvoorbeeld door de keuze van een bepaald lettertype of ondersteunende kleuren, door toegevoegde informatie in kaders of juist in de marges. In een boek met veel chronologische wisseling kan de auteur dat bijvoorbeeld visueel tonen door de eerste drie woorden van zo'n nieuwe passage in kleinkapitaal te zetten. Dat structureert en leidt de lezer door de tekst.

Vierde kenmerk: 'Tekst, beeld, illustraties en geluid versterken elkaar'.

Daarvoor moeten tekst, beeld, illustraties en geluid goed op elkaar afgestemd worden, maar ook passen bij het doel, het publiek en de context. Te denken valt aan de karakteristieke tekstopmaak van een prentenboek maar dit is net zo belangrijk voor een informatief tijdschrift, een internetpagina of een tekst in een studieboek.

Negende kenmerk: 'Rijke zakelijke teksten zijn inhoudelijk samenhangend en hebben een heldere tekststructuur [...]'

Die inhoudelijke samenhang kan visueel zichtbaar gemaakt worden door bijvoorbeeld de opmaak van koppen, door gebruik te maken van alinea's en inspringen, door aanvullende teksten als bijschriften, margeteksten, kop- en voetregels of door ondersteunende kleuren.

Zo'n goed gekozen visuele vorm kan de aandacht trekken en vasthouden of hem langs een bepaalde volgorde dirigeren. Dat bevordert het overzicht en verdiept het begrip. Dat geldt voor teksten als brieven, e-mails, artikelen en onderzoeksrapporten.

Inspirerende voorbeelden kunt u vinden in de boeken die bekroond zijn met een gouden penseel, een juryprijs sinds 1973.

Bronnen:

De Jong, J., Geerdink, A., Kastelein, S., Nagelmaeker, N., Otten, M., Pool, J., Raaijmakers, G., Regeling, A., Rijks, L., Tulk, M., Van der Meulen, M., Van Schaik, N., Westra, S., & Wisse-Weldam, C. (10 oktober 2019). *Leergebied Nederlands. Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands*. Curriculum.nu

Prenger, J., Pleumeekers, J., Dhont, J., Van Zanten, M., Selten, H., & Schmidt, V. (september 2024). *Definitieve conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde*. SLO.

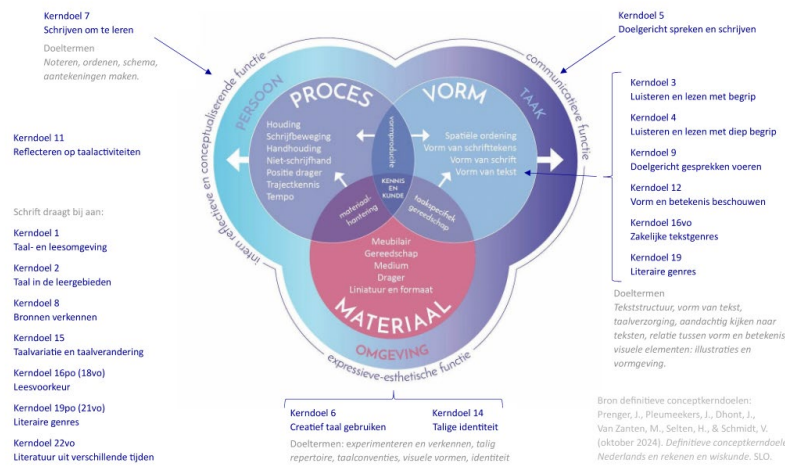
SLO. (2024, 27 mei). *Rijke teksten en wereldoriëntatie*. Samenhang in het primair onderwijs. Geraadpleegd op 11 oktober 2024, van <https://www.slo.nl/thema/meer/samenhang-primair-onderwijs/taal-samenhang/rijke-teksten/>

In gesprek – Het model van de schrifthandeling en de definitieve conceptkerndoelen

Else Kooijman

De definitieve conceptkerndoelen heb ik verbonden met het model van de schrifthandeling en de functies van schrift. Je kunt hem downloaden van www.cantal.nl en voor jezelf printen.

Definitieve conceptkerndoelen oktober 2024 Omschrijving vak: *Schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typscript.*

© Else Kooijman-Thomson, 2024

Op dit blad rust auteursrecht. U kunt voor eigen gebruik een exemplaar printen. **CANTAL**

Definitieve conceptkerndoelen oktober 2024	Plaats waar je aan de kerndoelen werkt in <i>Pak je pen en toetsenbord</i>
Kerndoel 5 - Doelgericht spreken en schrijven De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.	Kerndoel 5 gaat over de communicatieve functie van schrift, de rechter bol in het model. In <i>Pak je pen en toetsenbord</i> paragraaf 1.2 – Communicatieve functie, staan leesbaarheid en de vorm van schrifttekens, schrift en tekst compleet met criteria beschreven, volgens de indeling in kerndoel 5. In de hoofdstukken 6 t/m 10 leer je hoe je de niveau van leesbaarheid aan leerlingen kunt leren.
Kerndoel 7 - Schrijven om te leren De leerling schrijft om tot kennisopbouw of begrip te komen.	Kerndoel 7 gaat over de interne reflectieve functie van schrift, de linker bol in het model. In <i>Pak je pen en toetsenbord</i> paragraaf 1.2 – Interne reflectieve functie, beschrijft dat daar een geautomatiseerd schriftproces voor nodig is, zowel bij handschrift als bij typscript. In de hoofdstukken 3 t/m 5 en hoofdstuk 10 leer je hoe je het schriftproces aan leerlingen kunt leren en hoe je hen kunt laten oefenen om het te automatiseren.
Kerndoel 3 (en 4) – Luisteren en lezen met (diep) begrip 3: De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten. 4: De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten. Kerndoel 9 – Doelgericht gesprekken voeren De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context. Kerndoel 12 – Vorm en betekenis beschouwen De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van taal. Kerndoel 16vo – Zakelijke tekstgenres De leerling toont inzicht in zakelijke tekstgenres. Kerndoel 19 – Literaire genres De leerling toont inzicht in genrekenmerken van literatuur.	In de kerndoelen 3, 4, 9, 12, 16vo en 19 speelt leesbaarheid op tekstniveau een belangrijke rol. Dat is verwoord met verschillende begrippen: aandachtig kijken (3), de vorm van tekst (4 en 9), de relatie tussen vorm en betekenis van taal (12), en typografie, visuele elementen: illustraties en vormgeving (19). In <i>Pak je pen en toetsenbord</i> hoofdstuk 10 en de internettoepassing <i>WET</i> , ook beschikbaar op www.pakjepenn.nl , beschrijven dit voor typscript. In de kerndoelen 3, 4, 9, 12, 16vo en 19 speelt leesbaarheid op tekstniveau een belangrijke rol. Dat is verwoord met verschillende begrippen: aandachtig kijken (3), de vorm van tekst (4 en 9), de relatie tussen vorm en betekenis van taal (12), en typografie, visuele elementen: illustraties en vormgeving (19). In <i>Pak je pen en toetsenbord</i> hoofdstuk 10 en de internettoepassing <i>WET</i> , ook beschikbaar op www.pakjepenn.nl , beschrijven dit voor typscript. In de kerndoelen 1, 2, 8, 15, 16vo/18vo, 19vo/21vo en 22vo spelen een rijke taalomgeving en Taal in andere leergebieden de hoofdrol. Voor hun ontwikkeling hebben leerlingen een taalomgeving met diverse en rijke teksten van goede kwaliteit nodig. Dat geldt ook voor de visuele vorm van de teksten. Door leerlingen met goede voorbeelden in aanraking te brengen en door deze te bespreken, leren leerlingen teksten te duiden aan hun literaire structuur. Dat leert hen de valktaal om hun eigen teksten bewust passend vorm te geven. Dat bevordert de waardigheid en de durf om te schrijven. Zo draagt <i>Schriftonderwijs</i> bij aan het behalen van kerndoelen 1, 2, 8, 15, 16vo/18vo, 19vo/21vo en 22.
Kerndoel 6 - Creatief taal gebruiken De leerling gebruikt taal op een creatieve manier. Kerndoel 14 - Talige identiteit De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit.	In kerndoel 6 en kerndoel 14 speelt verlienen en een belangrijke rol om te onderzoeken en om de eigen creativiteit naar boven te halen en de eigen identiteit te uiten. Voor schriftonderwijs gaat het om experimenteren met de visuele vorm van tekst en het eigen talige repertoire. In <i>Pak je pen en toetsenbord</i> gebruikt experimenteren door het hele boek heen, bijvoorbeeld in experimenten met de criteria voor regelmaat (hoofdstuk 8), met de bladligging (hoofdstuk 9) en bij tekstopmaak (hoofdstuk 13 op www.pakjepenn.nl).
Kerndoel 11 - Reflecteren op taalactiviteiten De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.	Kerndoel 9 noemt evalueren, reflecteren, omgaan met feedback en leerdoelen formuleren voor taalactiviteiten. Als onderdeel van schrijven geldt dit uiteraard ook voor <i>Schriftonderwijs</i> . In <i>Pak je pen en toetsenbord</i> en <i>Portfolio, pen en toetsenbord</i> laat werk evalueren aan de hand van kijkwijzers. Voor leesbaarheid op tekstniveau is een rubric ontwikkeld met indicatoren voor je leeropbrengst. Je vindt deze op www.pakjepenn.nl onder hoofdstuk 10 van <i>Pak je pen en toetsenbord</i> . Een rubric geeft je inzicht in wat er van je verwacht wordt en hoe je beoordeeld wordt. De rubric maakt ook je leerontwikkeling zichtbaar.
Meer algemeen: Kerndoel 1 - Taal- en leersomgeving Kerndoel 2 - Taal in de leergebieden Kerndoel 8 - Bronnen verkennen Kerndoel 15 - Taalvariatie en taalverandering Kerndoel 16vo / 18vo – Leesvoorkleur Kerndoel 19vo / 21vo – Literaire genres Kerndoel 22vo – Schrift – Literaire genres Kerndoel 22vo – Schrift – Literaire genres	In de kerndoelen 1, 2, 8, 15, 16vo/18vo, 19vo/21vo en 22vo spelen een rijke taalomgeving en Taal in andere leergebieden de hoofdrol. Voor hun ontwikkeling hebben leerlingen een taalomgeving met diverse en rijke teksten van goede kwaliteit nodig. Dat geldt ook voor de visuele vorm van de teksten. Door leerlingen met goede voorbeelden in aanraking te brengen en door deze te bespreken, leren leerlingen teksten te duiden aan hun literaire structuur. Dat leert hen de valktaal om hun eigen teksten bewust passend vorm te geven. Dat bevordert de waardigheid en de durf om te schrijven. Zo draagt <i>Schriftonderwijs</i> bij aan het behalen van kerndoelen 1, 2, 8, 15, 16vo/18vo, 19vo/21vo en 22.

Nota bene

Dit model vervangt het model met de eerste versie conceptkerndoelen uit september 2023, dat tijdens de conferentie van 12 april 2024 in Gouda is uitgedeeld.

Overige informatie: boekenlijstgegevens m.i.v. 1 augustus 2024*

- *Pak je pen en toetsenbord*
Auteur: Else Kooijman
ISBN: 978 94 90681 333
Prijs: € 32,00
Pak je pen is een full colour gebonden boek.
- *Portfolio, pen en toetsenbord*
Auteur: Else Kooijman
ISBN: 978 94 90681 401
Prijs: € 32,00
Portfolio is losbladig met een 4-gats boring.
Het boek is full colour en wordt geseald verzonden.
- *Website www.pak-je-pen.nl*
De website is een wezenlijk en integraal onderdeel van de methodieken. Een licentiecode in het boek *Pak je pen* en/of *Portfolio* geeft toegang tot het deel van de website dat behoort bij de betreffende titel.
- *Internettoepassing www.vormentekst.nl*
Licentiehouders van *Pak je pen* en/of *Portfolio* krijgen gratis toegang tot de internettoepassing Vorm en Tekst, kortweg VÉT. VÉT is een gids voor de opmaak en lay-out van tekst en beeld. In *Pak je pen* en in *Portfolio* zijn opdrachten met VÉT opgenomen.
Voor nadere inhoudelijke informatie: www.cantal.nl.

*De vorige versies van *Pak je pen* (ISBN eindigend op 050) en *Portfolio* (ISBN eindigend op 012) zijn op verzoek nog leverbaar.

PAK JE PEN
en toetsenbord

PORTFOLIO
pen en toetsenbord

*Blijvend
in ontwikkeling*

Het Schriftbulletin nr.4